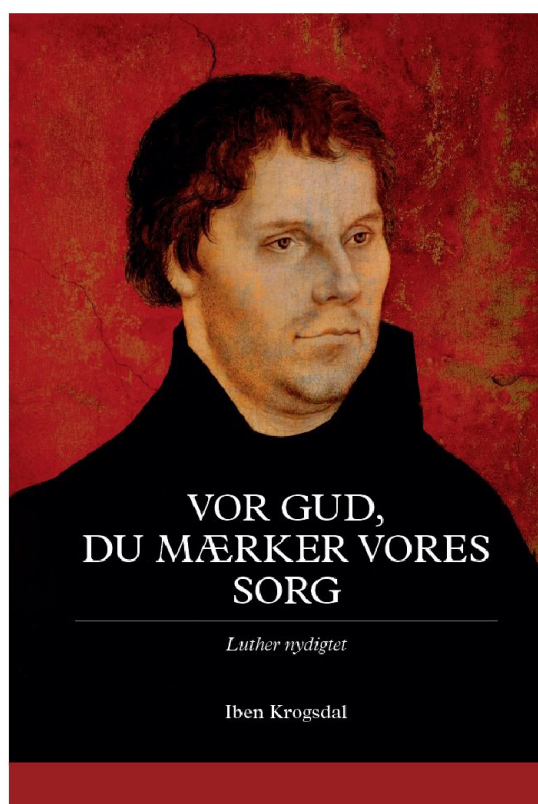

En PDF-artikel fra www.salmedatabasen.dk af Iben Krogsdal

Fra Luthersalmer til nye salmer

Salme, salme, luk dig op!

- en personlig beretning om to års kamp med Luthers salmer

Iben Krogsdal, salmedigter og forfatter, ph. d.

Fra Luthersalmer til nye salmer

I oktober 2016 blev jeg færdig med nydigtningen af alle Luthers salmer i Den Danske Salmebog. Efter næsten to års intens salmesamtale med Luther lå 21 nye, kommenterede salmer med melodier af 21 nulevende danske komponister klar til at blive sendt ud i verden.

I denne artikel vil jeg fortælle om arbejdet og om mine tanker undervejs. Jeg vil beskrive rejsen på ord og sætninger ind i et fjernt og anderledes land: senmiddelalderens. En rejse ind i tekster, der emmer af kirkekamp, helvedeskræk, dødsudleverethed, dæmoniseringer af verden og en næsten skræmmende ubetinget gudshengivenhed. En rejse ind i Luthers (og hans gendigteres) sjælekampe og teologiske univers, og et ophold i en svunden verden og et gammelt salmesprog, der i november 2016 mundede ud i den store salmeudgivelse *Vor Gud, du mærker vores sorg*¹, hvor Luthers salmer er blevet nydigtet til helt nye salmer.

Hvordan det hele begyndte med en opdagelse

Den umiddelbare anledning til, at jeg i 2014 kastede mig over Luthers salmer, var det forestående reformationsjubilæum i 2017, men arbejdet med Luthersalmerne begyndte på en måde allerede en tidlig forårsdag i 2012. Det var knap to år efter, at jeg var debuteret som salmedigter med salmesamlingen *Vi som er søgende*². Jeg havde denne forårsdag taget Den Danske Salmebog med mig ud i solen for at læse Grundtvigs salme ”Som tørstige hjort monne skrige”, fordi nogen havde omtalt den for mig som noget af

1

Iben Krogsdal, *Vor Gud, du mærker vores sorg – Luther nydigtet*, Syng Nyt 2016.

2

Iben Krogsdal, *Vi som er søgende – salmer til moderne mennesker*, Unitas Forlag 2010.

det bedste litteratur, der nogensinde er skrevet på dansk. Mens jeg sad og læste, blev dens stærke, indledende billede af en hjort, der står ved et vandhul og skriger, pludselig meget levende. Salmens øvrige billeder åbnede sig og blev til nye ord, og i løbet af kort tid havde jeg skrevet en salme, ”Som hjorten der tørster ved søen”. Det var en salme, der ligesom var lyst ud af stemningen, ordene, rimene og linjerne i Grundtvigs salme.

Da jeg havde skrevet salmen, gik det op for mig, at jeg lige havde fået et helt nyt ’salmestof’ forærende. Jeg kunne næsten se de kendte salmer vælte frem imod mig som strømmende tekst, der bare kaldte på at blive skrevet videre på. Jeg følte mig bogstaveligt talt omgivet af svævende vers, og hele kroppen jubede - sikken opdagelse!

I tiden herefter begyndte jeg at skrive videre på kendte salmer af først Kingo (”Far verden, farvel”) og siden Grundtvig (”O kristelighed”). I starten fortalte jeg ikke noget til nogen, for jeg havde næsten fornemmelsen af at begå helligbrøde. Men hurtigt fandt jeg ud af noget, som jeg underligt nok aldrig for alvor havde bidt mærke i, nemlig at salmebogens forfattere gennem århundreder havde skrevet videre på andres salmer og tekster, og at mange salmer derfor ikke var originaler men oversættelser, redigerede udgaver, genskrivninger eller moddigtinger af ældre tekster.

Da det stod klart for mig, at salmer på en meget konkret måde er føljetoner af tekst - er fortsættelser - blev min snert af frygt for at begå helligbrøde afløst af en brændende lyst til netop at kaste mig ud i kampen med de gamle salmer.

I 2012 – 2014 skrev jeg en række nydigtinger af kendte salmer, der umiddelbart ’sagde’ mig

noget. Nogle blev udgivet i salmesamlingen "Fuldmagt" (2013), andre blev til nye salmer med skjulte eller indirekte henvisninger til gamle salmer. Jeg tillod mig nu at låne (bevidst eller ubevidst) ord, rim og stemninger fra salmer, jeg kendte og kunne udenad, og jeg begyndte at læse og lære nye salmer i Salmebogen for at lade dem indgå i mit eget stille sprog i kroppen; et sprog, der siden kunne dukke uventet og overraskende frem i nye salmer. Jeg lod det kendte stof klinge med som en baggrundstone, så de nye salmer blev næsten umærkeligt fordybet langt tilbage i historien. På den måde kunne en helt ny salme få lidt af traditionens tyngde. Den var ikke et rodløst digt eller 'helt sig selv'. Den var sprogligt rodfæstet i en historisk, poetisk tradition, som den fortsatte. Og samtidig blev de enkelte salmer både vidunderligt større og mindre.

Det var med denne lille - om ikke mageløse så i hvert fald øjenåbnende - salmedigteropdagelse af salmerne som fortsættelser, at jeg i efteråret 2014 for første gang kastede mig over en Luthersalme og nydigtede "Vor Gud han er så fast en borg" (DDS 336). Jeg havde allerede leget med Luthers tekst i en børnesalme med titlen "Vor Gud han har en fod så stor". Salmen fascinerede mig, og titlen dukkede irriterende tit op i baghovedet, men de gange, jeg havde været med til at synge salmen, fyldte den mig også med noget, jeg bedst kan beskrive som en blanding af let fysisk ubehag og følelsen af at være tilskuere til noget, jeg burde deltage i – noget stort og tilsyneladende rart, som ville have mig over på sin side – men som også var fremmed og tungmaskulint og dystert og lidt mørkelagt.

Da jeg havde nydigtet Lutherteksten, så den var blevet til en foreløbig salme med titlen "Vor Gud, du mærker vores sorg", fik jeg uventet en god, konkret anledning til at kaste mig over flere Luthersalmer: Folkekirkens Ungdomskor (FUK) bad i efteråret 2014 i forbindelse med det forestående reformationsjubilæum en gruppe salmedigtere og komponister med Holger Lissner i spidsen om at komme

med deres bud på en række nye Lutherinspirede salmer og motetter. Projektet hed "Luther-Rosen" (en udgivelse med i alt 17 nyskrevne salmer og motetter udkom oktober 2016)³, og vi var i alt otte salmedigtere og elleve komponister, der var med på opgaven. I foråret 2015 mødtes vi over flere dage på Galleri Emmaus i Haslev for at tale om Luther og præsentere de nye salmer, vi hver især havde skrevet ud fra FUKs oplæg. Vores diskussioner om Luthers teologi og tekster gjorde det hurtigt klart, at vi havde endog meget forskellige opfattelser af, hvordan og hvor dybt man som salmedigter bør og kan gå til Luthers tekster og teologi i dag – og vores møder og gode uenigheder blev en stor inspiration for mig til for alvor at gå videre ind i kampen med Luthers salmer. I efteråret 2015, da jeg alligevel allerede havde nydigtet syv Luthersalmer, besluttede jeg mig for at føre arbejdet helt til ende og nydigte samtlige Luthers salmer i Salmebogen.

Salme, salme, luk dig op: Prædestination i salmer

Jeg vidste fra starten, at jeg i skriveforløbet *i første omgang* ville gå til Lutherteksterne som rene tekster. Det vil sige, at jeg ikke ville se nøjere på dem som historiske kilder og ikke interessere mig for deres tilblivelseshistorier (for hvordan de var blevet oversat og revideret op gennem tiden) eller for det faktum, at de oprindeligt var skrevet af Luther. Jeg ville *først* læse dem, præcis som de stod på siderne i Salmebogen – kort sagt lade mig inspirere af dem som små litterære værker. Helt konkret skulle jeg finde den historie, der skulle skrives videre på. Og hver gang jeg gik i gang med en ny Luthersalme, føltes det næsten som at sidde foran en magisk tekst og hviske: *Salme, salme, luk dig op!*

Jeg vidste ikke, hvad jeg ville med salmen, eller hvad salmen ville med mig, men jeg ventede på, at den historie, der skulle fortsættes, trådte frem. På at linjer blev til nye linjer, på at

---

3

Lutherrosen – 17 salmer, Forlaget Mixtur 2016.

billeder trådte frem, på at tanker meldte sig og blev til sprog, eller på at sprog meldte sig og blev til tanker, der blev til en ny fortælling.

Her er det måske på sin plads at fortælle lidt om min måde at skrive salmer på generelt: Når jeg skriver på en salme, fornemmer jeg ofte, at der et sted ude foran mig på en blændende hvid baggrund findes en lysende salme – en færdig salme, der både allerede er der og alligevel ikke er skrevet frem. Jeg kan kun skimte den, men den bliver tydeligere og tydeligere, jo længere en ny salme er fremme ved sin endelige form. Og på et tidspunkt kan det være, som om noget falder på plads, rimene og versene lander, omtrent som hvis en gul stige i små stykker falder ned fra himlen, mens de enkelte trin lydløst lander på deres rigtige plads. Og så er der stille. Så er den lysende salme ude i baggrunden gået i ét med den nye tekst, eller også er den nye tekst omsider blevet til den tekst, den skulle være – og så er jeg færdig.

Selve denne proces kan tage en time eller være i gang over et halvt år. Oftest tager det nogle måneder at nå til salmens 'stillepunkt'. Det punkt, hvor al larm og kaos og mulighed i sproget bliver til ro. Hvor teksten både *føles* som en højere enhed og *ser ud* som en højere enhed og *lyder* som en højere enhed. Hvor salmen går i ét med sig selv. Og når jeg omsider når dertil (*hvis* jeg altså når dertil – for det gør jeg langt fra altid), bliver jeg på én gang lettet og næsten trist. Lettet over at mærke skriften så at sige ramme sin egen forudbestemte skæbne. Og trist, fordi det nu er slut. I det øjeblik en salme forekommer mig at være helt færdig, får jeg en fornemmelse af, at den svæver væk. At den flyder ud af mine hænder, ind i computer-skærmens univers – den er ikke længere min. Jeg kan ikke længere forme den eller bestemme over den.

Og når den er helt væk, er den på en eller anden måde både ude af kroppen og sindet. Den interesserer mig egentlig ikke mere. Ikke før jeg måske en dag, ofte længe efter at teksten har fået en melodi, læser den eller synger den i en ny sammenhæng og pludselig kan høre den for-

fra. Nu ikke længere som digter, nu på samme måde som alle andre, der måtte synge salmen. Så kan den give mig ord, jeg ikke selv troede, jeg havde; ord, jeg slet ikke sætter i forbindelse med mig selv eller ved, hvor kom fra. Og når det sker, så er jeg virkelig 'sjæleglad': Så er min tekst ikke længere min tekst men alligevel er det min tekst, ligesom den er alle andres.

Denne fornemmelse af prædestination i arbejdet med en salme kan være meget stærk, og det var den også, da jeg arbejdede med at nydigte Luthers salmer. Men det særlige ved nydigtninger er, at jeg efter at have nået stillepunktet efterlader ikke blot én – men hele to tekster: den gamle salme og dens fortsættelse. Og det kan næsten føles som at have tappet den gamle salme for blod, så også den bliver underlig uinteressant, selvom jeg faktisk altid ender med at have et varmt forhold til de tekster, der har kastet nye tekster af sig. Og selvom en salme jo ikke mister noget af at blive tappet for betydning, snarere tværtimod.

I mit arbejde med at finde historierne i Luther-salmerne gjorde jeg det, at jeg tog salmerne i Salmebogen én for en, lod dem lyde i mig, så dem for mig, og skrev. Da jeg havde skrevet alle salmerne igennem, begyndte jeg forfra. Nogle enkelte salmer havde allerede da nået deres stillepunkt, men de fleste skulle skrives igennem utallige gange, og nogle blev først færdige, *efter* at de havde fået melodier. Jeg nåede at præsentere flere af salmerne til foredragsarrangementer i foreløbige versioner, og selvom det selvfølgelig var noget rod, betød det også, at enkelte linjer i salmerne som noget særlig smukt blev skrevet færdige under fællessang.

Fra salmens egne erfaringer til teologi

Som salmedigter er jeg ikke teolog. Men jeg ved, at når jeg skriver, så gør jeg mig hele tiden nye erfaringer, der i salmerne bliver til teologi. Salmernes indre stemmer - de kaldende, de bedende, de angste, de glade, de forladte, ateisterne og de gudfrygtige - tilhører på en måde teologer, der ikke ved, at de er det. Måske kan man

sige, at salmer - udover at være meget andet – også er *erfaret* teologi. Jeg er sikker på, at mange syngende kan få vigtige teologiske erfaringer ved noget så enkelt som at læse eller synge salmer.

Jeg får det altid selv, når jeg som forfatter i skriveprocessen er inde i en salmestemme. Jeg oplever verden gennem den stemme, ser himlen og jorden inde fra den. Men det betyder også, at min kamp med sproget og salmens egen indre historie i sidste ende munder ud i en teologi, der *ikke* er hverken intenderet eller skrevet på forhånd. Teologien opstår ikke, fordi jeg vil have det, men fordi den selv vil. Og det er helt afgørende for mig. Hvor langt de fleste salmedigtere i Danmark op gennem historien har været præster og derfor naturligt optagede af at forkynde eller indføre i et særligt teologisk tema eller ligefrem oplære andre i kristendom (på verdensplan er Luther det mest prominente eksempel!), har teologien aldrig været drivkraften bag salmerne for mig. Jeg kan ikke huske nogensinde at have skrevet en salme for at forkynde og da slet ikke for at oplære andre i troen. Det kan godt være, at mine salmer af andre kan *opleves* som forkyndelse, men de er aldrig skrevet, fordi jeg havde et ønske om forkynde kristendom. Jeg er ikke præst, og jeg drømmer ikke et øjeblik om at gøre mennesker kristne gennem mine salmer. Jeg genfortæller ikke bibelhistorier, og jeg har intet ønske om at opdrage nogen til at tro på en særlig måde.

Salmerne er for mig snarere fortættede erfaringer, mennesker kan træde ind i og få stemme og sprog fra, når de synger eller læser salmerne. Og som salmeforfatter oplever jeg, at det netop er salmens egne opsamlede erfaringer, der vers for vers bliver til gudsbilleder og i sidste ende teologi – måske kan man tale om 'kropslig' eller 'opstået' eller 'afledt' teologi.

Men at teologien er afledt, betyder ikke, at den for mig som salmedigter er uinteressant eller noget andenrangs. Tværtimod. Jeg har efterhånden gennem salmerne skrevet mig ind i en række teologiske overvejelser, jeg ikke længere kan

eller vil være ureflekteret om. Selvom det ikke har været min hensigt, er jeg ad salmernes stille stier endt på teologiens større hovedveje. Og jeg synes, det er et spændende sted at være kommet frem til og skrive videre fra.

Dette blev for alvor tydeligt, da jeg gik i krig med Luthers salmer. Og jeg mener: krig! For flere af Luthers salmer føltes som teologiske opfordringer til kamp. Mange er helt utvetydigt skrevet som forkyndelse eller som moral-indgydelse, og deres sjæleopbyggende ærinde er så tydeligt, at billedsproget i mine øjne tit er blevet lidt for tæmmet af teologien: Luther taler hele tiden 'højteologisk'. Og derfor var det også ofte ved de højteologiske billeder, jeg begyndte: Ved de trosudsagn eller gudsbilleder, der enten undrede mig, virkede fremmede, dystert middelalderlige, måske voldelige eller provokerende. De gudsbilleder eller udsagn om verden, der skreg på at blive modskrevet eller i hvert fald skrevet i en anden retning.

Præcis sådan startede min første Luthersalmenydygning: med en spontan omvending af det indledende gudsbillede i salmen "Vor Gud han er så fast en borg". Her er i bogstaveligste forstand et klippefast gudsbillede (som Luther henter i Det Gamle Testamente): Gud er den faste og stærke, den beskyttende i kampen, sejrherren på slagmarken, og jeg hørte med det samme modsætningen til ordet "borg" i det senere rim-ord "sorg". Her forærede salmen mig næsten en transformation af gudsbilledet (sådan kan rim-ord være med til at forme teologi, ligesom de måske har været med til at skabe kristendommen i sin særlige danske udgave!) - og så kom resten af salmen i sin første råskitse nærmest af sig selv.

Siden bearbejdede jeg den flere gange og et vers røg ud. Men det ændrer ikke ved, at det næsten altid i salmearbejdet føles sådan, at når først det indledende billede er skrevet, skriver historien sig selv. Teologien og poesien, som i salmerne ikke kan adskilles, bevæger sig ofte ubesværet i samme retning, og billederne stiger ind på linjerne og bliver til ord, sætninger, rim

og vers i et fælles forløb mod en ende, der netop ikke kan være en hvilken som helst ende, da den - for at adlyde salmens egne poetiske love - skal rime og fuldende den særlige orden, der opstår i læserens trykke forventning om, at verset altid vender tilbage til et rim-ord og derfor aldrig efterlader os i totalt kaos, men altid i et kaos tæmmet af salmesprogets egen smukke lovmæssighed.

Kampen med stoffet

I arbejdet med Luthers salmer har det hele tiden stået helt klart for mig, at jeg ikke bare skulle oversætte eller gendigte Luther. Det ville være en lidt kedelig og faktisk heller ikke særlig luthersk måde at gå til teksterne på. Det lå som selve nerven i arbejdet, at salmerne skulle skrives videre på og blive til nye salmer.

Derfor besluttede jeg mig for at være fuldstændig frygtløs i min omgang med teksterne. Selvom jeg havde hørt flere teologer med ærefrygt i stemmen kalde dem ”åndelige fyrtårne” (og fyrtårne kan man ikke kæmpe med), faldt det mig ikke svært. Der var meget både at gøre oprør mod, forkaste, blive ladt kold af, (lidt sjældnere) at blive varm over, moddigte, meddigte og videredigte. Nogle af salmerne kaldte mest på modsigelser og teologiske opgør, andre mere på nye parallelbilleder og eller nydigtinger af deres grundstemninger.

Jeg vil i det følgende give en række eksempler på, hvordan jeg konkret har skrevet de nye salmer som meddigtinger og moddigtinger:

En af de Luthersalmer, der mest utvetydigt blev til en *moddigting*, var den for Luthers salmer paradigmatiske og allerede nævnte ”Vor Gud han er så fast en borg”. Gud er i denne salme først og fremmest den gammeltestamentlige ”hærskarers herre”, han er den, der beskytter os *mod* fjenden, som findes *uden for* os selv: Fjenden er de andre: djævelens håndlangere og dem, der er ikke er på Guds hold. Salmen er et godt eksempel på Luthers (for sin tid fuldstændig selvfølgelige) dæmonisering af verden og på hans konsekvente opdeling af verden i godt og

ondt, sandhed og løgn. Den syngende står på sandhedens side, og Gud er *med* salmesyngeren *imod* de andre. Både gudsbilledet, menneskesynet og verdenssynet i salmen er – set med et nutidsblik – mildest talt diskutabelt, og salmen er i sig selv en kraftig opfordring til at fremdigte andre gudsbilleder og andre lyriske iscenesættelser af ’det gode’, ’det onde’, og ’de andre’. Luthers første vers lyder:

*Vor Gud han er så fast en borg,
han kan os vel bevare,
han var vor hjælp i al vor sorg,
vort værn i al vor fare;
den gamle fjende led
er nu for alvor vred,
stor magt og argelist
han samler mod os vist,
ej jorden har hans lige*

Luthers første vers er i den nye salme blevet til dette første vers:

*Vor Gud, du mærker vores sorg
og kender vores fare
du ryster vores faste borg
og det vi selv kan svare
når vi har valgt en vej
hvor verden lukker sig
og dødens sorte gen
går gennem marv og ben
så er du allernærmest*

Jeg har her hørt mig sprogligt frem til modbilleder på Luthersalmens udsagn, og jeg har sat ord og rim ind i nye betydningssammenhænge, som for eksempel når Gud ikke længere er det ’faste’ i verden – men tværtimod det, der ryster alt det faste i os. Når borgen ikke længere er et billede på Gud, men på de mure og verdensbilleder, vi selv bygger op og gør til endelige sandheder. Og når ”den gamle fjende” fra Luthers salme (djævelen) er blevet til noget i os selv: Vores onde valg og ”dødens sorte gen”, der hele tiden koder vores kroppe – som en slags arvesyndens DNA.

På den måde bruger jeg i det indledende salmearbejde min sproglige intuition, det vil sige: jeg lader så 'tankeløst' som muligt ord og sætninger flyde over i andre ord og sætninger, der lyder rigtige, fører over i endnu flere nye sætninger eller åbner for nye billeder.

Et andet eksempel på en decideret moddigtning kunne være den nye salme, jeg har skrevet ud fra en af Luthers i mine øjne mest skingre og krigeriske kampsalmer: "Ak, Gud fra himlen se herved" (DDS 394). Her lyder salmestemmen igen især som en stemme imod dem, der tror på det forkerte, og her skal Guds ord gøre det af med de andres urene lærdom og munde ud i Guds befrielse af sin "lille skare". I denne salme for de *rigtigt* fromme bliver Gud ligefrem selv kaldt from (!), og salmen afspejler tydeligt den kamp mod den falske lære, som Luther og hans fæller helt konkret stod i. I sidste vers i salmen lyder det:

*Bevar dit ord, o fromme Gud,
fra uren lærdoms plage,
og lad dets stråler bryde ud
i disse onde dage!
Vi giver, Gud, os dig i vold:
Du er vort væрге og vort skjold,
for dig skal hovmod falde.*

Det sidste vers har jeg moddigtet på denne måde i den nye salmes sidste vers:

*Vær god ved os som ikke så
de andres rette veje
vær god ved os som helst vil gå
med tro vi selv kan eje
og hver gang volden tager os
og styrker os og smager os
så åbn vores øjne*

Her tager den nye salme et direkte opgør med teologien i den gamle salme - med dens indirekte inddragelse af vold, med dens drøm om en verdensomspændende *ens* lære og med dens krigeriske gudsbillede (Gud er i Luthersalmen et "skjold" i kampen mod de forkerttroende). I

den nye salme er bønnen til Gud ikke en bøn om, at vi allerede rettroende må blive bevarede i vores rette tro, men derimod en bøn om, at Gud vil hjælpe os *allesammen*, hver gang vi bliver så fromme og rettroende, at vi tænker eller handler voldeligt. Hver gang vi bliver trosfundamentalister. Vi beder Gud om at åbne os for os selv, når vi er faldet i vores egen vold, og når vi forfalder til at bruge vold mod andre. Vi beder Gud om at gøre os seende, når det er volden, der binder os sammen i stærke fællesskaber, og vi ikke selv kan se det. Gud skal få os til at se os selv i øjnene, når vi er allergrimmest og mest afmægtige. Der er altså stadig masser af kamp i den nydigtede salme, men selve sagen er moddigtet, så kampen nu først og fremmest er en kamp mod de fundamentalistiske tendenser i os selv.

Noget lidt andet sker i nydigtningen af Luthers salme "Var Gud ej med os denne stund" (DDS 338), hvor jeg skriver videre på en angststemning og ud af angsten former en bøn fra dybet. Luthers (og Grundtvigs) salme er en lovprisning af den Gud, der beskytter sit udvalgte folk Israel mod de ydre fjender, som rent billedligt truer folket som en voldsom oversvømmelse. I vers to lyder det om truslen fra fjenderne:

*De truer os så vredelig,
og ville Gud tilstede,
opslugte de os visselig
med alt vort liv og glæde;
da blev vi som det flade land,
hvorover flodens høje vand
med styrke sig henvælter.*

Jeg har i den nye salme holdt fast i oversvømmelsen som et stærkt og tidløst billede på det, der truer. I det nye vers to lyder det:

*Jeg mærker havet rejse sig
jeg hører det i drømme
en tung tsunami rammer mig
og jeg kan ikke svømme
Jeg gisper. Griber efter land*

*men her er endeløst af vand
et bundløst herredømme*

Oversvømmelsen i Luthers salme henter han fra en gammeltestamentlig salme, og den fungerer som et urbillede på det, der truer med at ødelægge os, trække os væk fra livet, det vi kan gå helt og aldeles fortabt i. I den nye salme er oversvømmelsen blevet en tsunami, der kommer i et mareridt, og nu er det ikke et udvalgt folk men den syngende selv, der fortvivlet synker ned i dybet og væk. Og i sidste vers i den nye salme er der ikke som hos Luther en lovprisning af Gud – men en desperat tryglen til Gud:

*Så sig til mig at du er Gud
og riv mig ud af vandet
den rasen i mit eget sind
der skiller mig fra landet
Gud, hør mig! for jeg kalder her
jeg kalder med mit sidste vejr
jeg kan slet ikke andet*

Det er det gudsforladte menneskes skrig til Gud, mens vandet hæver sig. Havet kommer ikke bare udefra, det kommer også indefra, dybt nede fra det menneske, der stadig kæmper med livet i et frådende mørke, hvorfra det kun kan trygle: Red mig, for jeg er ved at drukne i mig selv! Og dette menneskes skrækslagne kalden har næsten samme skæbnsvangerhed over sig som den (nok ikke helt autentiske) Luther-udtalelse fra Rigsdagen i Worms i 1521, der klinger med i baggrunden: ”Her står jeg og jeg kan ikke andet”.

Hele to andre nydigtninger er skrevet over ”Nu fryde sig hver kristen mand” (DDS 487), som er reformationens helt store glædessalme. Her tager nydigtningene ikke så meget afsæt i Luthersalmens udsagn som i selve salmens grundstemning af begejstring over det kristne menneskes frihed. De nye salmer fremmaler en række nye billeder på den vilde glæde, som Luther (og Grundtvig m.fl.) ønsker at give den

syngende del i gennem genfortællingen af frelseshistorien. De nye salmer er altså ikke moddigtninger, men frie oversættelser af, og leg med, den gamle salmes billeder og fortælling - skrevet i samme salmes egen ’ånd’.

Og både billeder og handling er der meget af i Luthersalmen: Den kristne *mand* (Grundtvigs ord for menighed) springer ligefrem højt af glæde, fordi Gud har sendt sin søn til jorden for at redde mennesket ud af syndens sold og helvedes evige pine. Luther lægger hele frelseshistorien i Guds egen mund, og salmen slutter med, at Jesus i sidste vers taler direkte til mennesket:

*Nu siger han: Kom hid til mig
tag evigt liv til gave!
Jeg led den bitre død for dig,
at du den arv skal have;
nu er jeg din, og du er min,
min bolig skal og være din,
os skal ej fjenden skille.*

Dette vers er blevet til følgende sidste vers i den første af nydigtningerne:

*Så lysner vores spildevand
så springer voldens kæde
og vi kan gå på dødens rand
med alle tiders glæde
for skønt vi ikke tror det selv
så står vi i den lyse gæld
så lys at vi må græde*

Og det er blevet til dette sidste vers i den anden nydigtning:

*Nu siger du: Jeg kender jer
jeg kender jeres drømme
nu kommer jeg og vender jer
fra jeres herredømme
og I kan sige hvad I vil
men I vil altid være til
i mine blide strømme*

Begge de nye afslutningsvers handler om - ikke så meget frelseshistorien - som om, hvad den *betyder* for os: Hvad betyder det for *os her og nu og fremover* at Gud "led den bitre død" for os, at "os skal ej fjenden skille"? Hvordan føles frelsen i kroppen? Hvad får den os til at sige og gøre og synge?

I den første nydigtnings sidste vers er glæden for eksempel billedliggjort som det at stå i "den lyse gæld" – også selvom vi slet ikke selv tror på det. Her er gælden den stråle, der binder os uløseligt sammen; den er lys og kan aldrig betales tilbage og derfor er den evig. Det er så voldsomt, at vi må græde. I den anden nydigtnings sidste vers bliver frelsen udtrykt i et helt andet sprogleje: gennem enkel direkte tale, der blandt andet refererer til et kendt sprogspil, som i denne sammenhæng får helt ny betydning, og hvor de lutherske forestillinger om mennesket som synder, om frelse og Guds nåde er blevet skrevet ind i simple sætninger, der – hvis man virkelig læser dem – netop i kraft af deres simpelhed også betyder meget *mere*. Her er det vilde, helt enkelt udtrykt, at det slet ikke er os, der skal omvende os til Gud, men Gud der kommer og vender os om fra os selv og vores egen selvfylde. Og at det sker, uanset hvordan vi opfører os – uanset hvilke gerninger vi gør og hvad vi siger og tror eller ikke kan tro!

De ovenstående gennemgange af læsningen af salmerne helt nede på versplan er eksempler på, hvordan jeg både poetisk og teologisk har grebet salmearbejdet an. I mødet med Luthers og senmiddelalderens teologi og sprog er jeg blevet kastet lige lukt ind i både nogle af mine egne dybt personlige livskampe og ind i nogle af teologiens mest brændende kampe. Jeg har i de nye salmer forsøgt at tage kampene op og kæmpe videre på mit eget særlige salmesprog. Om det er lykkedes at skabe gode nye salmer ud af alle disse kampe, ved jeg ikke endnu, men indtil videre har kampen i sig selv været det hele værd.

De 21 nye melodier og den ideelle salme

Da jeg i sommeren 2016 havde nydigtet alle Luthers salmer, fandtes de kun som rene, rå tekster. De kunne alle umiddelbart synges på melodien til lige netop den Luthersalme, de stammede fra, men det var hele tiden meningen, at de skulle have nye melodier. For at få så mange forskellige tonesprog i spil som muligt, spurgte jeg i sensommeren 21 komponister, om de hver ville skrive én ny melodi. Jeg udvalgte på forhånd en tekst til hver enkelt komponist ud fra min fornemmelse af vedkommendes særlige salmetone. I løbet af efteråret blev de nye melodier skabt, og jeg fik dem lidt efter lidt tilsendt. Hver gang en ny melodi tikkede ind, satte jeg mig med bankende hjerte ved flygelet for at spille og synge den. Jeg forbinder altid en færdig salmetekst med en særlig stemning - teksterne er for mig stærkt stemningsfyldte - og det kan være alt fra fantastisk til næsten frygteligt, når en ny melodi pludselig bærer teksten frem på en ny måde.

Nogle gange ramte melodien lige den stemning, teksten i mine egne ører var fyldt af, og enkelte gange følte det ligefrem, som om tekst og melodi var skabt for hinanden (hvad de jo ikke var, for teksten var kun skabt for sig selv). Andre gange kunne melodiens toneleje være så langt fra det, jeg selv havde forestillet mig, at jeg over nogle uger virkelig skulle vænne mig til salmens 'nye' stemning. Det lykkedes som regel, selvom der bestemt ikke er nogen garanti for, at man som forfatter selv kommer til at elske en ny melodi. Men da jeg nu havde givet komponisterne fuldstændig frie hænder, måtte jeg selvfølgelig også finde mig i, at de fortolkede og dermed fuldendte salmerne på deres helt egen måde. Vi kunne ændre flere ting sammen undervejs, for eksempel hvis et tryk var forkert eller en opgang i melodien gik imod teksten, men melodierne var i sidste ende komponisternes ansvar. Og meget tit har jeg også oplevet, at jeg ikke selv er en ny melodis bedste bedømmer, fordi jeg simpelthen er for forhåndsindtaget af teksten. Den store melodiprøve står ikke hjemme ved mit flygel, men først der hvor salmerne bliver sunget af andre. Og jeg har for længst

lært, at jeg langt fra altid kan spå, om en salme kommer til at leve eller ej. Ligesom jeg har lært, at forskellige menigheder og forskellige musikere og musikalske traditioner foretrækker forskellige vidt salmetoner - og at den ene melodi i én forsamling kan fremkalde begejstring, mens den i en anden falder helt til jorden.

En måneds tid før udgivelsen af Luthersalmerne præsenterede jeg for eksempel en af de nydigtede glædessalmer til nogle sangaftrædere i en række menigheder. Og der var reaktionerne på melodien (som er lidt vanskeligt tilgængelig og ikke umiddelbart 'folkelig') faktisk alt fra tårer i øjnene, eftertænksom stilhed og begejstrede organister - til den ældre mand, der lidt opgivende udbrød: "Ja *den* melodi bliver man da i hvert fald ikke i godt humør af at synge!"

Når det kommer til melodier, findes der mange ører og faglige traditioner og stærke følelser, og jeg befinder mig ofte på herrens mark. Overordnet foretrækker jeg ikke (i hvert fald ikke endnu) en særlig musisk stilart til de nye salmer, og jeg vil hellere arbejde sammen med for mange komponister end for få. Der skal være mulighed for at eksperimentere med de forskellige genrer - både fordi tekster kalder på mangfoldige udtryk, og fordi mennesker og menigheder er forskellige. Jeg har selv spillet klassisk klaver fra jeg var ni år gammel og har en indlært forkærlighed for lidt mere krævende salmemelodier (som trækker den syngende en smule ud af sig selv og det velkendte), men samtidig elsker jeg det enkle og øjeblikkeligt rørende højt: den iørefaldende melodi der lander lige i kroppen uden at gøre sig til eller uden først at skulle fortælle en masse om sig selv. Melodierne skal lyde og ikke larme. Tekster og melodier skal helst 'svinge' sammen, og helt ned på sætningsplan skal ord og toner - ideelt set - være synkroniserede. Jeg tror aldrig, jeg har oplevet fuld synkronicitet i en salme, men ikke desto mindre må det være idealet. For det vigtigste ved en salme er, at tekst og melodi - uanset om tonen er klassisk, folkelig, poppet, jazzet, viseagtig eller mere koral-

agtig - bliver til et værk, hvor ord og toner forstærker hinanden.

Det betyder, at man undervejs ofte må vove og opgive en del, og at både komponist og salmedigter skal kunne leve med, at det at lave salmer også indebærer det at lave mislykkede salmer. Det er ikke alle salmer, der får liv uden for mine og komponisternes egne stuer og kredse. Men der er noget både smukt og befriende over, at en ny salmes fremtid - når først tekst og melodi er udkommet - ikke længere ligger i hverken mine eller komponisternes hænder. De får deres eget korte eller lange liv. Og under alle omstændigheder bliver de først til rigtige salmer, i det øjeblik de måske bliver til sprog og følelser og levende sang i mennesker, der synger.

Litteraturliste

Iben Krogsdals salmeudgivelser:

Vi som er søgende – salmer til moderne mennesker, Unitas Forlag 2010.

Fuldmagt – 40 nye salmer, Unitas Forlag 2013.

Vild opstandelse. Salmedigte, Sarasene 2015.

Det skyder og springer – 44 salmer og motetter, Syng Nyt, 2016.

Vor Gud, du mærker vores sorg – Luther nydigtet, Syng Nyt, 2016.

Artikler af Iben Krogsdal om salmer:

Længslen efter en dømmende Gud, Hymnologi 43, april 2014, 85-90.

Forsoningstanken i salmebogen, Præsteforeningens Blad 46, november 2014, 1074-1079.

Øvrig litteratur:

Kirsten Nielsen, *Iben Krogsdals salmedigtning 2010-2015*, Salmedatabasen 2016.

100 salmer. Et salmebogstillæg, Red. Morten Skovsted m.fl., Eksistensen 2016.

Kirsten Nielsen, Morten Skovsted og Mads Djernes, *100 kommentarer til salmebogstillægget 100 salmer*, Syng Nyt 2016.

Biografi

Iben Krogsdal er født i 1967. Hun er uddannet som billedkunstner på Det Jyske Kunstakademi (1995). Hun er desuden cand.phil. (1997) og ph.d. i religionsvidenskab (2009). I 2010 debuterede hun som salmedigter. Hun har udgivet fem større salmesamlinger (se ovenfor). Iben Krogsdal skriver derudover prosa og har skrevet to novellesamlinger *Træfpunkter* (2000) og *Terapi og dyr i baghaven* (2011), romanen *Flik Flak* (2003) samt flere børnebøger.